

Klasskillnader mellan lärare och elever

Ida Juto Karlsson

LAU690

Handledare: Andreas Gunnarsson

Examinator: Lena Olsson

Rapportnummer: HT12-2480-6

Abstract

Examensarbete inom lärarprogrammet

Titel: Klasskillnader mellan lärare och elever

Författare: Ida Juto Karlsson

Termin och år: ht-12

Kursansvarig institution: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Andreas Gunnarsson

Examinator: Lena Olsson

Rapportnummer: HT12-2480-6

Nyckelord: habitus, kapital, klasskillnader mellan lärare och elever, språk

Uppsatsen tar avstamp i Fanny Ambjörnssons *I en klass för sig* (2003) där hon funnit att elever och lärare på barn- och fritidsprogrammet krockar pga sina olika klassbakgrunder. Den här uppsatsens syfte är att undersöka hur lärare ser på och resonerar kring klasskillnader mellan sig och eleverna. Tycker lärarna att klass utgör ett problem i skolan? Vad säger sig lärarna göra för att komma runt de hinder som uppstår pga av klasskillnaderna? Tycker lärarna att de lyckas ta sig runt hindren? Hur ser de på skillnader i språkbruk mellan sig och sina elever pga av klasstillhörighet? För att ta reda på detta har jag intervjuat sex lärare på ett yrkesprogram. Att valet föll på yrkesprogram beror på att det är vanligt att eleverna där har en arbetarklassbakgrund. Lärare däremot är ofta födda i medelklassen eller har via sin utbildning gjort en klassresa. För att förstå och tolka klasskillnaderna har jag använt mig av Pierre Bourdieus begrepp: kapital, fält och habitus. Utifrån vår habitus som hänger samman med vår klassbakgrund, ser vi olika saker, har olika smak, för oss olika, förväntar oss olika, pratar olika osv. Lärarna i undersökningen är medvetna om detta och försöker kompensera eleverna på olika sätt, genom att skapa en relation med dem, försöka ge dem tillgång till "medelklassspråket", förankra undervisningen i elevernas verklighet utan att bli för privata mm. Detta är en svår balansgång, för att lyckas med den krävs en medvetenhet om klasskillnader men också vad som kan vara utmärkande för olika klasser, både sin egen och elevernas. För att kunna skapa en relation med varje elev krävs tid och engagemang.

Innehållsförteckning

1. Bakgrund	5
1.2 Syfte och problemformuleringar	5
2. Metod	6
3. Teoretisk anknytning	10
4. Resultat	14
4.1 Klass och att känna igen sig i eleverna	14
4.2 Klädsel	15
4.3 Språk	15
4.4 Att förstå språket	16
4.5 Kollision	17
4.6 Att lyckas med undervisningen	18
5. Analys	21
5.1 Klass och att känna igen sig i eleverna	21
5.2 Klädsel	22
5.3 Språk	23
5.4 Att förstås språket	23
5.5 Kollision	24
5.6 Att lyckas med undervisningen	25
5.7 Sammanfattning	26
6. Diskussion	28
Referenser	30
Bilaga	31

1. Bakgrund

Under lärarutbildningen läste vi Fanny Ambjörnssons *I en klass för sig* (2003). Hon konstaterar där att lärare och elever på barn- och fritidsprogrammet inte talar samma språk. Trots att både lärare och elever (oftast) har svenska som modersmål krockar de och har ibland svårt att förstå varandra. Eftersom orden är desamma blir det svårt att förstå vad som är fel. Fanny Ambjörnsson förklarar det med att lärarna är från medelklassen medan eleverna kommer från arbetarklassen. För mig som en typisk (blivande) lärare med medelklassbakgrund var detta förstas en väckarklocka. Men hur gör lärarna då? Jag fick då också förklaringen till varför en av mina tidigare studiekamrater aldrig tycktes förstå vad det var lärarna ville att hon skulle prestera. Lärarna förklarade och jag förklarade, och jag kunde aldrig begripa varför hon inte förstod, men med *klassglasögonen* på fick det hela sin förklaring. Vi har helt olika uppväxt, hon har en arbetarklassbakgrund, medan jag har en liknade bakgrund som våra lärare hade. Och varför pratar (nästan) ingen om det här? tänkte jag, för det var det ingen som gjorde, varken mina kurskamrater eller våra lärare visade något intresse för frågan. Detta gör problemet än mer brinnande. Det som inte talas om finns inte. Klassdebatten är kanske inte längre på modet, men det betyder inte att klasskillnaderna försvunnit, möjligen att svårigheter som hör ihop med klasstillhörighet är svårare att handskas med då man istället förklarar det hela med att det beror på individen, könet eller etniciteten.

Ännu tydligare blir problemet när man läser förordningen om läroplan för gymnasieskolan. Där framkommer att skolans uppgift bl a är att verka utjämnande, alla elever ska ha samma chans och möjligheter. Skolan ska vara likvärdig, oavsett var man bor eller vilken skola man går på. Likvärdighet betyder inte att alla ska ha en likadan utbildning eller att alla ska ha tillgång till samma resurser, men att alla ska ha samma möjlighet att nå de fastställda målen. Dessa kan nås på olika sätt (Förordning om läroplan för gymnasieskolan SKOLFS 2011:144). Självklart måste detta bjuda på svårigheter om man pga olika bakgrund har svårt att förstå varandra. Krockarna och problemen som uppstår är säkert nog så synliga för såväl lärare och elever, medan de bakomliggande mekanismerna som *framkallar* krockarna kan vara osynliga. Vidare är det lärarens uppgift att ”uppmärksamma och vidta nödvändiga åtgärder för att motverka, förebygga och förhindra alla former av diskriminering, trakasserier och kränkande behandling” (ibid) vilket förstås också är svårt när det handlar om sådant som vi till vardags inte uppmärksammar. Att inte ha samma möjligheter som andra för att man tillhör t ex arbetsklassen är diskriminerande.

Klasskillnader mellan lärare och elever är något som i hög grad berör alla, men kanske särskilt lärare och lärarstudenter. Det är vi som ska arbeta med eleverna och se till att alla har samma möjligheter oavsett bakgrund.

1.2 Syfte och problemformuleringar

Syftet med den här uppsatsen är att undersöka hur lärare ser på och resonerar kring klasskillnaderna mellan sig och sina elever.

Tycker lärarna att klass utgör ett problem i skolan?

Vad säger sig lärarna göra för att komma runt de hinder som uppstår pga av klasskillnaderna?

Tycker de att de lyckas ta sig runt hindren?

Hur ser lärarna på skillnader i språkbruk mellan sig och eleverna pga av klasstillhörighet?

2. Metod

För att ta reda på hur lärare ser på klasskillnaden mellan sig och eleverna och hur de försöker handskas med det och den därmed uppkomma språkförbistring har jag valt att intervjua sex lärare på ett yrkesprogram. Jag har valt lärare på yrkesprogram eftersom det är vanligt där att eleverna har en arbetarklassbakgrund, medan lärarna ofta tillhör medelklassen. Även på högstadiet kan det finnas många elever med arbetarklassbakgrund, och lärarna kommer ofta från medelklassen. Jag tror dock att klasskillnader som fenomen i form av språk och koder är tydligare på gymnasiet, eleverna är då nästan vuxna och förväntas behärska både språk och koder. På högstadiet är de, framförallt i början, fortfarande barn, och en del av deras då eventuellt bristande förståelse kan tillskrivas åldern (sett från lärarhåll).

Hade jag istället valt att göra en enkätundersökning hade mina frågeställningar fått se annorlunda ut, jag hade då kanske inriktat mig på huruvida klasskillnader överhuvudtaget uppmärksammas av lärare, och om man har olika syn på klasskillnader beroende på vilket program man arbetar på. Ett annat alternativ hade varit att göra observationer, men jag tror att det under den här korta tiden hade varit svårt för mig att se vad som händer i klassrummet utifrån ett klassperspektiv. Jag tillhör trots allt medelklassen själv, och är van vid att undervisningen sköts av lärare med en medelklassbakgrund, vilket gör att det är svårt för mig att upptäcka handlingar som bottnar i klasstillhörigheten. För att jag skulle kunna ta mig bortom min klasstillhörighet skulle jag behöva observera många lektioner under lång tid, vilket inte låter sig göras under en tioveckors uppsats. För min undersökning passar därför intervjumetoden bäst, på det sättet kommer jag åt hur lärarna resonerar kring klasskillnader och hur de försöker handskas med problemet. Jag har alltså valt en kvalitativ metod, vilket innebär att jag inte kommer att kunna göra några stora generaliseringar om hur lärare gör, men eftersom jag har större möjlighet att gå på djupet i intervjuerna hoppas jag att min undersökning ska bidra till en djupare förståelse för hur lärare försöker handskas med fenomenet. (Johansson och Svedner 2010, Claesson 2009)

En nackdel med att intervjua är att jag bara kommer åt det som lärarna är medvetna om. Det de inte är medvetna om kan de inte berätta om, och just när det gäller klass är det mycket som vi inte är medvetna om. Vår klasstillhörighet formar oss på så många olika sätt och gör oss till dem vi är. Vi kan omöjligt se alla handlingar som bottnar i klass. Med handlingar i det här sammanhanget menar jag handlingar i stort, allt som vi på ett eller annat sätt gör, hur vi för oss, hur vi klär oss, vilken smak vi har. Det kan tom handla om en så enkel sak som hur vi går. Via intervjun kan jag bara få reda på det som lärarna redan tänkt på, eller möjligen kommer att tänka på när jag frågar. För att komma åt omedvetna handlingar hade jag behövt observera lärarna och eleverna i skolan, men som tidigare nämnts tror jag inte jag skulle lyckas komma så långt med det under en tioveckorsperiod.

Jag har försökt vara så objektiv som möjligt både i val av frågor och i mina formuleringar, vilket är en del av göra undersökningen så tillförlitlig som möjlig, eller med ett annat ord, att öka reabiliteten. Dock är det omöjligt för mig att komma åt det jag inte är medveten om. Som jag tidigare varit inne på kommer jag från en typisk medelklassfamilj, jag har alltid trivts i skolan och jag har alltid gjort det som förväntats av mig. Detta färgar så klart min syn på skolan. Jag är också socionom, vilket antagligen färgar min syn på klassamhället, och på människor som inte *passar in*. Min bakgrund som socionom kan också färga min syn på intervju som metod. Dels innebär det att jag är relativt van vid att fråga människor om saker, dels att jag insett hur svårt det är att verkligen göra det bra. En hjälp som fungerar för mig är att anteckna samtidigt, då får både jag och informanten tid att tänka till ibland. (Johansson och Svedner 2010) Jag har också spelat in

intervjuerna och det är i första hand det inspelade materialet jag använt för min analys. En intervju har jag transkriberat helt, de övriga har jag loggat eftersom det inte tidsmässigt fanns någon möjlighet att transkribera alla helt. Att logga intervjuerna medför att jag får en relativt god överblick över intervjuerna ändå, och lätt kan gå tillbaka i intervjun för att transkribera det som är viktigast. För en av intervjuerna har jag dock tvingats ta till mina anteckningar då tekniken inte fungerade. Jag sammanfattade då intervjun utifrån mina anteckningar så snart jag hade möjlighet (ett par timmar senare) för att ha den så färskt i minnet som möjligt.

Att få tag på lärare som ville låta sig intervjuas var inte helt lätt. Jag vände mig till den skola jag gjort praktik eftersom jag tänkte mig ha störst chans att få tag på lärare som kunde tänka sig att ställa upp om de eller någon de kände visste vem jag var. Jag har alltså gjort ett bekvämlighetsurval (Stukát 2005). Eftersom jag inte har några ambitioner att generalisera, och eftersom det inte finns obegränsat med tid bedömer jag detta vara det bästa urvalsförfarandet. Trots bekvämlighetsurvalet tog det tid att få tag på tillräckligt många intresserade lärare. Jag började med att skicka ut ett brev via mail där jag beskrev min undersökning så att de fick möjlighet att i lugn och ro fundera på om de ville vara med. Jag fick genast ett svar från en lärare som inte ville vara med och från två som gärna ville det. Därefter försökte jag nå lärarna via telefon för att presentera mig ytterligare och komma överens om tid och plats. Det visade sig vara mycket svårt att få tag på lärare via telefon. Efter mycket mailande och ringande lyckades jag dock få ihop sex intresserade lärare som ställde upp på att låta sig intervjuas. Intervjuerna har genomförts på skolan eller på ett angränsande kafé, allt efter informanternas önskemål. Några av informanterna har jag varit bekant med innan, andra har jag inte träffat alls. Att informanterna och jag varit bekanta sedan tidigare tror jag i det här fallet bidragit till fylligare svar. Det innebar att vi redan etablerat ett relativt förtroendefullt förhållande, vilket är viktigt i en intervjusituation. Vi var däremot inte vänner, vilket jag tror kunnat påverka på ett mer negativt sätt, genom att vi då kanske redan haft samma uppfattningar om saker och ting.

Det visade sig att de som var villiga att låta sig intervjuas redan har ett klassintresse. Detta påverkar säkert studien, hade de inte varit intresserade av klasskillnader hade de säkerligen svarat annorlunda. Jag tror dock att intresset i det här fallet kan vara av godo, det är större chans att de tolkat händelser utifrån klasskillnader än om de inte varit intresserade av klass. Som jag tidigare varit inne på är det ändå mycket som bottnar i vår klasstillhörighet som undflyr oss. Fem av lärarna har också en bakgrund i arbetarklassen vilket också kan medföra att de i större utsträckning kan se saker kopplade till klasstillhörighet. Lärare med en gedigen medelklassbakgrund kan förstås också identifiera arbetarklasseleverna och se problemen de brottas med i skolan, men tillhör man normen tror jag det är lätt att lägga problemen på individnivå istället för att se klasstrukturerna bakom. Det kan vara lätt att tänka *problemelev, han/hon är inte studiemotiverad, han/hon får skylla sig själv om han/hon inte skärper sig* osv.

Intervjuerna har varit relativt ostrukturerade. Men innan jag började med själva intervjuandet har jag ägnat ett par minuter åt att beskriva min undersökning och vad det är jag är intresserad av för informanterna. Jag har sedan haft frågor kring vissa teman som jag utgått från. Beroende på vad informanten har berättat har jag ibland frångått ordningen, och ibland hoppat över frågor jag redan fått svar på. Jag har också ställt olika följdfrågor och ibland omformulerat frågorna, helt beroende på person och situation. Intervjuerna kan därför inte rakt av jämföras med varandra, men kan ge en fylligare bild genom att olika synsätt tillåts. Här har min förmåga att intervjua satts på sin spets, hade jag varit en duktig och van forskningsintervjuare skulle jag kanske fått ännu fylligare svar. Genom att låta informanterna i stor utsträckning styra riktningen, har jag möjlighet att få tillgång till många olika syn- och förhållningssätt när det gäller klasstillhörighet, vilket jag inte alls i samma utsträckning skulle fått om intervjuerna varit mer strukturerade. (Johansson och Svedner 2010 och

Stukát 2005) När man är intresserad av att förstå ett fenomen på djupet istället för att kunna generalisera kan man tala om mättnad. Man gör då så många intervjuer att det inte längre dyker upp något nytt i de nya intervjuerna. Då har man nått mättnad. (Stukát 2005) Jag kan inte påstå att jag nått full mättnad med mina sex intervjuer, men helt klart är att en del saker dykt upp i flera intervjuer.

För att ytterligare öka reabiliteten gäller förstås också för mig att vara ytterst noggrann och undvika slarv, bl a när jag transkriberar intervjuerna, så att det jag skrivit verkligen är det som sagts.

Och så har vi den svåra frågan: har jag mätt det jag ville mäta, eller med andra ord har min valda metod och mina frågor verkligen fångat det jag sagt mig vara ute efter. Ett problem är att jag aldrig kan vara säker på att det jag får veta är sant, sant i den meningen att det lärarna säger står för vad de gör eller tror eller tycker. Det här är alltid svårt att komma åt. Jag har större chans att upptäcka om något inte stämmer i ett samtal än i en enkät, eftersom jag i alla fall i viss utsträckning kan tolka deras kroppsspråk. Men det är svårare att ha en *felaktig* eller avvikande uppfattning ansikte mot ansikte än om man är anonym i en enkät. (Johansson och Svedner 2010, Esaiasson, Gilljam, Oskarsson, och Wägnerud 2012) Klasstillhörighet är visserligen något som är intimt förknippat med vem vi är, men inte känsligt eller tabubelagt som annat av mer privat karaktär kan vara. Jag tror därför inte att risken att mina informanter inte talar sanning är så stor. En gång under intervjuerna såg jag att det var något som kändes en aning obehagligt att prata om, det lät jag helt enkelt vara.

En närbesläktad fallgrop är vad som brukar kallas intervjuareffekter eller förväntningseffekter. Informanterna svarar som de tror att intervjuaren vill att de ska svara. Den här svårigheten har två sidor, dels informanten, dels intervjuaren. Informanten kan vara en mycket lyhörd person som är villig att var till lags, och därför i större utsträckning svarar som han eller hon tror att intervjuaren vill, än vad som stämmer med vad de själva tycker och tänker. Den andra sidan innebär att intervjuaren låter sina förväntningar färga av sig på intervjun och frågorna och därför styr informanternas svar i samma riktning. (Johansson och Svedner 2010, Stukát 2005) De sex lärare jag intervjuat uppfattar jag som starka personligheter och jag upplever inte att det finns någon maktasymmetri mellan oss. Visserligen är det jag som intervjuar, och som styr i just den här situationen, men jag är ännu inte lärare, vilket de är. Detta gör att det inte självklart är jag som har makten i den här situationen. Hade det istället varit så att jag intervjuat t ex elever skulle maktaspekten kunnat vara betydande. Pga detta tror jag inte att lärarna har svarat som de tror att jag vill att de ska svara. Däremot kan de förstås fortfarande blivit påverkade av hur jag frågar, vilket tom är troligt. Att intervjuar är svårt, som man frågar får man svar. (Johansson och Svedner 2010) Det är också svårt att fråga så man får svar på det man vill veta.

Förutom generaliserbarhet, reabilitet och validitet måste man också förhålla sig till de etiska riktlinjer som finns när det gäller forskning. I definitionen av forskning räknas visserligen inte arbeten som görs på högskoleutbildningarnas grundnivå, vilket detta är. Trots det är det lämpligt att fundera över etiska ställningstaganden när man har med människor att göra. Mitt undersökningsområde är inte av direkt känslig karaktär, det som kommit upp i intervjuerna har inte varit svårt att prata om, det är inte heller ett ämne som skulle kunna medföra men för de intervjuade som t ex misshandel, otrohet, missbruk eller andra känsligare ämnen. Trots det måste man hela tiden vara medveten om att det är människor man handskas med, de ska inte kunna råka illa ut pga att de låter sig intervjuas. Alla mina informanter är anonyma, namnen i resultatdelen är fingerade. Alla lärarna arbetar på samma skola, även om jag varit noggrann med att inte informera om vilka jag har intervjuat har ju lärarna sett att jag varit där och ibland vem jag pratat med. Lärarna själva skulle kanske alltså till viss del kunna identifiera varandra i texten. Däremot väljer jag att inte

offentliggöra vilken skola det handlar om, för att skydda informanternas anonymitet. Innan intervjuerna genomförts har jag som tidigare nämnts informerat om vad jag är intresserad av att undersöka, jag har informerat om vem jag är och varifrån jag kommer (dvs korta lärarprogrammet vid Göteborgs universitet) och jag har informerat om att de kommer vara anonyma och att de kan avbryta sin medverkan när de vill, även efter att intervjuerna genomförts. Det är detta som kallas informerat samtycke. Jag har även erbjudit mina informanter att ta del av den färdiga uppsatsen, vilket flera tackat ja till. (www.codex.vr.se) Självklart ska man alltid skriva på ett sådant sätt att de medverkande inte tar illa upp, men det kan vara svårt att se det man själv sagt i skrift och att sedan någon plockat isär det man sagt och tolkat det utifrån olika perspektiv gör det inte lättare. Därför är det viktigt att tänka på hur man skriver samtidigt som man förstår inte kan ta sådan hänsyn att man inte törs göra några tolkningar alls. Forskningsetiska överväganden handlar om att hitta balansen mellan människorna som undersöks och den nya kunskap man kan få (Vetenskapsrådet 2011). Enligt Lag (2003:460) ska man dock i forskningssammanhang i första hand ta hänsyn till de människor undersökningen involverar framför samhälls- eller vetenskapsnyttan. (www.codex.vr.se)

En annan aspekt när det gäller etiska perspektiv på forskning och undersökningar är att man som forskare ska syssla med *god vetenskap* dvs man får inte plagiera, fuska eller hitta på och man får inte gå utanför lagen för sin forsknings skull. Det är också alltid forskaren, alltså jag, som är ansvarig dels för att uppsatsen är gjord på ett etiskt bra sätt dels att ingen farit illa under genomförandet. (www.codex.vr.se)

3. Teoretisk anknytning

Uppsatsen tar som tidigare nämnts avstamp i Fanny Ambjörnssons (2003) *I en klass för sig*. Hon har där undersökt hur tjejerna i två gymnasieklasser, en barn- och fritidsklass (BF) och en samhällsklass, skapar genus. Tjejerna har olika bakgrund som bottnar i klass, där tjejerna i BF-klassen främst har arbetarklassbakgrund och tjejerna i samhällsklassen har en medelklassbakgrund. Lärarna i skolan tenderar att komma från medelklassen och det visar sig då att BF-klassen och lärarna pga sina olika klassbakgrunder inte talar samma språk. Det handlar bl a om språkbruk, BF-tjejerna använder tabubelagda ord som *fitta*, *hora*, *bajs* osv i vardagligt tal, vilket inte tillhör det gängse språkbruket bland lärare i skolan. Ambjörnsson tar upp hur en lärare inleder en lektion med att säga att hon inte vill att eleverna använder fula ord under lektionerna, hon hänvisar till att det är en arbetsmiljöfråga. Eleverna protesterar med att de ju inte menar vad de säger. (ibid s. 85) Men språkskillnaderna handlar också om hur man pratar, t ex ska man inte skrika och ropa. Ambjörnsson tar vidare upp ett talande exempel på hur läraren och eleverna *krockar* i undervisningen pga av sina olika bakgrunder. Det handlar om en diskussion kring en tidningsartikel om ett försök till smitning från en bilolycka där en lastbilschaufför kört onykter. Läraren läser högt men blir hela tiden avbruten genom skämt och kommentarer.

Läraren försöker få tyst på Mehmed genom att dra in honom i exemplet. Vänd mot honom föreslår hon att det kunde varit hans syrra som blev påkörd och att chauffören sedan försökte smita. Vad skulle han tyckt om det?

Mehmed stirrar till och blir uppenbart irriterad. Han tystnar och lutar sig, en aning hotfullt, bakåt i stolen. Läraren, som inte uppfattat att ämnet uppenbarligen är känsligt, tror att han inte uppfattat hennes fråga. Hon upprepar frågan, denna gång långsamt och tydligt. Nu exploderar Mehmed. Ilsket slår han båda händerna i bänken. Läraren hoppar till och ändrar strategi. »Varför är du besviken?» undrar hon tålmodigt. »Vad fan, vadå besviken?» skriker Mehmed ilsket. »Jag är inte besviken. Bara dra inte in min syster i det här.» Men läraren framhårdar. »Men varför är du så besviken, det vill jag veta.» »Jävla kärring, jag är inte besviken!» utbrister Mehmed och går med bestämda steg ut ur klassrummet. (ibid s. 82)

Det här var ett sätt för läraren att försöka öppna upp för ett förstående och tillåtande klassrumsklimat, som inte alls fungerade.

Vad är då klass? Den mest kände klassteoretikern är antagligen Karl Marx. Marx definierade aldrig själv klassbegreppet i detalj. När han avgränsat de tre stora klasserna: lönearbetarna, kapitalisterna och jordägarna tar manuskriptet till *Kapitalet* slut. För Marx var klassernas förhållande till produktionsmedlen det viktigaste. (Borglind, Eliaeson och Månsson 2005) Man kan också definiera samhällsklasser utifrån socialgrupp I, II och III, där man undkommer problem med de laddade orden under- och överklass. Ett annat sätt är att använda sig av en socioekonomisk indelning. När det gäller den socioekonomiska indelningen skiljer man bl a på egna företagare och anställda, samt arbetare och tjänstemän och deras fackliga tillhörighet. (Ahrne, Roman och Franzén 2008 s. 67) De här kategoriseringarna utgår från vilket yrke och/eller hur mycket pengar man har och för en uppsats som denna är inte den här typen av definitioner tillräckliga.

Pierre Bourdieu (1995) vidareutvecklat klassbegreppet. Tilläggas bör dock att han inte i strikt mening redovisar en klassteori, istället kan man se hans begrepp som habitus och olika kapital mm som verktyg för att förstå och tolka verkligheten. Bourdieu menar att samhällsklasserna byggs upp av olika former av kapital, socialt kapital, kulturellt kapital, ekonomiskt kapital, utbildningskapital osv. I första hand skiljer han mellan symboliskt och ekonomiskt kapital. Främst intresserar han sig för symboliskt kapital, till vilket bl a utbildnings- och kulturellt kapital hör. (Broady 1991) För den här uppsatsen är det just det symboliska kapitalet som är intressant. Symboliskt kapital kan sedan delas upp i andra kapitalformer: socialt kapital, språkligt kapital, utbildningskapital osv. Beroende på vilka kapital man förfogar över har man olika mycket makt och status i samhället. Att ha ett stort ekonomiskt kapital betyder inte självklart att man har tillgång till ett stort kulturellt kapital vilket kanske gör att man utesluts från den kulturella eliten. Det är skillnad på att ha gott om pengar och på att komma från *rätt* familj. Man kanske trots sina pengar inte behärskar det *rätta* språket, Bourdieu skriver: "Harvardstudenternas mest dunkla språkbruk öppnar alla dörrar [...] medan gettoinvånarnas mest häpnadsväckande språkliga nybildningar är helt värdelösa på utbildningsmarknaden och i alla liknade situationer" (Bourdieu 1995 s.191). Lundin (2004) har bl a funnit att barn till rika föräldrar i något större utsträckning tenderar att gå på yrkesprogram än barn till föräldrar som tillhör den kulturella eliten. Yrkesprogram hör till de gymnasieutbildningar som har lägst status, medan naturvetarprogrammen har högst, och när det gäller status är det också vissa skolor som anses ha de bästa naturvetarprogrammen. De olika kapitalen ska inte bara ses vågrätt, olika kapital uppradade bredvid varandra. Olika kapital kan vara olika värdefullt i olika situationer och tider. Bourdieu (1995) menar att de egenskaper man besitter beroende på klasstillhörighet inte ska ses som något statiskt. Under olika perioder kan det vara olika egenskaper som är kopplade till olika klasser (ibid s. 15). Beroende på var man befinner sig i livet kan också påverka vilka kapital som är tillgängliga och vilka kapital som anses mer värdefulla. Även om kapital är något man i första hand får med sig från sin familj så påverkas vi och lär av dem som är omkring oss och tillägnar oss på så sätt olika egenskaper. En annan viktig institution när det gäller att utveckla och manifestera vår klasstillhörighet och därmed kopplade egenskaper är skolan. Lärarna kan ses som färdiga *klassrepresentanter* medan eleverna fortfarande formas. På detta sätt kan även ålder kopplas till klass och kapital. För att något ska räknas som kapital krävs det att det är något som anses värdefullt av många (Broady 1991), t ex hög utbildning eller "rätt" kontakter.

Fält är ett annat av Bourdieus kända begrepp. Med fält menar han ett *socialt rum* där olika kapital är olika viktigt och där människor strider dvs konkurrerar om något som alla inom fältet anser att det är värt att strida om. Ett känt exempel är det litterära fältet. Bara för att man skriver något, t ex dagbok eller noveller i en tidning, tillhör man inte det litterära fältet. De som befinner sig i det litterära fältet är de som inom litteraturen anses ha hög status eller de som vill ha hög status. Poängteras bör att hög status inte brukar vara sammankopplat med popularitet hos den breda massan. Inom det litterära fältet är dock alla överens om vad god litteratur är, och skriver man vad som inom fältet erkänns som god litteratur får man hög status. Det är detta man konkurrerar om. Fälten tenderar också att reproducera sig själva, de som har uppnått hög status inom ett fält är självklart inte intresserade av att några förändringar gällande statusen görs. De som vill ta sig upp inom fältet måste ta till sig den av fältet definierade goda smaken för att ha en chans, annars tillhör man helt enkelt inte fältet. (Bourdieu 1995 s. 44-48, Lundin 2004)

Bourdieu talar om *dispositioner* som gör att vi handlar på ett visst sätt, det kan ses som att vi är förutbestämda att göra som vi gör men Bourdieu menar att det samtidigt är ett logiskt val utifrån vad vi tidigare införlivat i oss beroende på vår tillgång till kapital. Vi är helt enkelt predisponerade att se vissa saker och svara på dessa. Det betyder däremot inte att Bourdieu ser det som att vi är betingade på att svara på vissa stimuli, men hur vi handlar baseras på delvis omedvetna strategier.

(Broady 1991, Lundin 2004) Detta för oss vidare till ett annat av Bourdieus viktiga begrepp, nämligen habitus. Habitus innebär att vi genom vår bakgrund och vår uppväxt, har införlivat visst kapital i kroppen. Kapitalet har alltså blivit till en del av vem vi är. Alla människor har en habitus, men hur mycket status det ger beror på vad som införlivats. Bourdieu (1995 s.38) menar att habitus innebär att vi har tagit till oss *spelets regler*, vi vet hur vi ska göra och föra oss utan att behöva tänka på det, han jämför det med vad man inom t ex fotboll kallar för bollsinnel eller spelsinnel. När en fotbollsspelare får bollen passar han/hon den åt en medspelare till vänster för att han/hon vet att medspelaren kommer befinna sig där när bollen kommer fram. Detta är en vetskap som sitter i kroppen, i foten och i benet, inget som fotbollsspelaren tänker. På samma sätt är det med andra saker vi införlivat beroende på vilken bakgrund vi har. Har vi vuxit upp i en miljö med ett rikt kulturellt kapital, vet vi i kroppen hur vi ska föra oss, hur vi ska prata osv inom t ex skolan och universitetet. Bourdieu tar som exempel just Harvardstudenternas språkbruk, det öppnar dörrar i den del av samhället som räknas. Är man istället uppvuxen i en arbetarklassmiljö har man en annan habitus. Denna habitus är lika användbar som någon annan, men det öppnar inte lika många dörrar i skolan och på universitetet t ex. För någon som införlivat *spelregler* som gäller i en överklassmiljö kan det vara nästintill omöjligt att ta sig in i en arbetarklassmiljö, eller göra sig förstådd av människor med en habitus sprungen ur denna miljö. Problemet är förstås i första hand det omvända, människor med habitus där man har införlivat t ex ett språkbruk som förekommer i förorten (*rinkebysvenska*), har svårt att ta sig in i övriga samhället, de kan *fel spelregler*. En annan sak som är kopplad till habitus och därmed klasstillhörighet är smak. Vad som anses snyggt är inte detsamma i arbetarklassen som i medelklassen eller i överklassen. Östermalms- eller Johannebergsdamerna färgar t ex inte ofta håret i flera olika starka nyanser, de föredrar en mer *naturlig* look, men inte därmed en mindre tidsödande sådan.

Eftersom arbetarklassen har lägre status är det (oftast) inte åtråvärt för över- och medelklassen att ta sig in där. För arbetarklassen kan det dock vara åtråvärt att försöka tillskansa sig högre status, vilket alltså är svårt pga att de har en habitus som inte öppnar "rätt" dörrar. (Bourdieu 1995) Det handlar om att behärska den i samhället dominerande kulturen (Lundin 2004). Att ha en habitus som inte gör att man i kroppen vet hur man ska föra sig i skolan, en habitus som krockar med lärarnas habitus gör förstås att det blir mycket svårare att tillägna sig det som man förväntas ta del av i skolan. Det är också lärarna som har tolkningsföreträde vilket gör att det blir eleverna som får stryka på foten, precis som arbetarklassen i övriga samhället. Bourdieus habitusbegrepp är dock inte något som bara ska kopplas till grupper (arbetsklassen t ex) utan kan vara något högst individuellt. Min habitus är inte likadan som din även om vi pga att klasstillhörighet har en habitus som på många sätt liknar varandras. (Bourdieu 1994, Broady 1991) Poängen hos Bourdieu är att klassamhället är relationellt, klasserna kan inte ses som fria enheter som inte påverkas av varandra, utan det är just i relation till varandra som de formas (Bourdieu 1995, Lundin 2004). Medelklassen är t ex i mångt och mycket det arbetsklassen inte är, dvs människor i medelklassen definierar sig själva utifrån att de t ex är respektabla, vilket arbetarklassen inte är (Skeggs 1997).

För att komma åt klasskillnaderna som orsakar kulturkrockar mellan lärare och elever är just habitus som verktyg användbart. Det som händer i undervisningen som har sin grund i klasstillhörighet är inte alltid något som är självklart och tydligt eller helt medvetet. Vi är de vi är, klasstillhörighet och bakgrund sätter sina spår i vårt sätt att förhålla oss till världen. Hur vi förhåller oss är dock inte alltid något medvetet, utan något som sitter i kroppen, något som är vi/en del av oss.

Bourdieu tillsammans med Passeron (2008) menar också att skolan i allra högsta grad reproducerar klasskillnader. Visserligen bygger deras slutsatser på studiet av franska förhållanden, Frankrikes utbildningssystem är i högre grad hierarkiskt uppbyggt än det svenska, trots det anser jag att de

åtminstone i viss mån kan översättas till de svenska. Bourdieu och Passeron menar att bli språket som premieras i skolan gör att de elever som inte behärskar det fullt ut (läs arbetarklassen) har svårare att ta sig fram i den högre utbildningen. Elever i arbetarklassen tenderar också att "eliminera sig själva" (ibid s. 202) från vidare utbildning genom att välja något annat t ex arbete, eller genom att välja något som stänger dörrarna för nästa nivå, t ex genom att på gymnasiet välja ett yrkesprogram.

Skeggs (1997) konstaterar i en undersökning om kvinnor som går en omvårdnadsutbildning att klassbegreppet genomsyras av respektabilitet. Att vara arbetarklasskvinna är att inte vara respektabel. Det kan man se att tjejerna i Ambjörnssons undersökning också förhåller sig till. Och det är det som lärarna anser att eleverna behöver lära sig att vara genom att inte använda ett grovt språk, att inte spotta osv. Willis (1977) har istället undersökt arbetarklasskillarna och funnit att de vänder sig mot skolan och finner sin manlighet i det framtida arbetet. De behöver inte prestera i skolan, de kommer att klara sig bra ändå. Den här manligheten har i sitt uttryck en del gemensamt med kvinnornas avsaknad av respektabilitet, att t ex spotta på golvet och använda ett grovt språkbruk. Den här manligheten har dock inte samma förutsättningar att överleva idag som tidigare. Idag i Sverige behöver man åtminstone genomgå gymnasiet för att få även typiska arbetarklassarbeten. Detta gör att arbetarklasskillarna känner sig vilsna då den manlighet de är uppvuxna med inte längre fungerar. (Hill 2006)

Även andra har uppmärksammat samhällsklassernas olika språk. Basil Bernstein har gjort flera undersökningar och bli funnit att arbetarklassens språk är konkretare och mer situationsbundet. Arbetarklassen har ett språk som är lokalt färgat vilket gör att det är svårare för dem att kommunicera med människor som inte har samma bakgrund. Medelklassen har ett mer abstrakt och självreflekterade språk som inte är så bundet till situationen. När det undersöktes hur mödrar pratade med sina barn visade det sig att arbetarklassmödrarna använde spontana utrop, utan att tänka på hur de lät, och hot, medan medelklassmödrarna försökte få sina barn att lyda genom att på olika sätt att skuldbelägga barnet t ex genom att kalla det för *elaka unge* eller säga så får man inte göra. En annan forskare, Labov, beskriver de språkliga klasskillnaderna genom att visa att arbetarklassen har ett mer direkt språk och att man är tydligare med vem som har makten. Medelklassen däremot tenderar att "gömma" sig i orden, man pratar helt enkelt runt istället för att komma till poängen. (Collins 1978)

Det finns ytterligare en koppling till klass som är av vikt för den här uppsatsen, nämligen etnicitet. Sernhede (2011) menar att man har gått från att betona klasstillhörighet till att betona etnisk tillhörighet. På detta sätt slipper man göra något åt klasskillnader, istället kan man skylla på kulturella skillnader, språksvårigheter mm, vilket i större utsträckning blir individens problem än om man ser svårigheterna kopplade till klasstillhörighet. Utifrån ett individperspektiv är det upp till individerna själva att bli mer svenska, lära sig språket ordentligt och ta till sig våra svenska seder och bruk osv.

4. Resultat

Resultatet av min undersökning har jag valt att dela upp i sex olika teman utifrån vad lärarna pratat om. Även om de inte pratat om exakt samma saker kan vissa mönster skönjas. Detta har jag gjort för att förtydliga vad jag funnit men också för att det ska vara lättare att följa mina tankar utifrån resultatet i analysen.

Jag har intervjuat sex kvinnor som arbetar på ett yrkesgymnasium där man har utbildningarna barn och fritidsprogrammet och omvårdnadsprogrammet. Det innebär att skolan till största delen består av kvinnliga elever och kvinnliga lärare. Fem av lärarna är "födda" i arbetarklassen av kroppsarbetande föräldrar men har av olika anledningar valt att göra klassresan och läsa vidare. För en del var det ett eget val som inte i någon större grad backades upp av föräldrarna, för andra var det något som föräldrarna verkligen tryckte på. Ritva säger att hon valde att läsa vidare för att kunna bli självständig som kvinna, medan det för Annas del främst var föräldrarna som ville att hon skulle läsa. En av lärarna; Molly, kommer från en medelklassfamilj, där båda hennes föräldrar är högutbildade. Alla sex lärarna har arbetat inom yrket i tio år eller mer. De med arbetarklassbakgrund har också en tidigare yrkesbakgrund, Karolina är förskollärare, Ritva och Anna är sjuksköterskor, medan Maria och Lilly är socionomer. Alla undervisar i ämnen som är kopplade till deras tidigare yrkesbakgrund, Karolina undervisar även i svenska som andraspråk och Ritva är specialpedagog. Molly undervisar förutom i barn- och fritidsämnen även i samhällskunskap.

4.1 Klass och att känna igen sig i eleverna

Flera av de intervjuade hade sedan tidigare ett intresse av klassfrågor i skolan och fenomenet var inte nytt för någon av dem. Även om klasstillhörighet påverkar oss på varje område i vårt liv är det inte självklart något som alla uppmärksammar och intresserar sig för. Att de intervjuade lärarna intresserar sig för klassfrågor gör att det är större chans att de faktiskt tolkar skeenden utifrån ett klassperspektiv. Av de fem som också har en bakgrund inom arbetarklassen var det flera som tyckte sig ha ett försprång gentemot de kollegor som inte har det. Maria menar att det är lättare för henne att förstå att det inte är självklart att plugga vidare eller att ha föräldrar som hjälper en och pushar på. Det är skillnad på att ha föräldrar som tycker att man ska sköta skolan, och föräldrar som engagerar sig i att man sköter skolan. Lilly tycker att hon har mycket lättare för arbetarklasseleverna, eller eleverna med utländsk bakgrund och för deras föräldrar. Anna säger att det på skolan finns "få 'duktiga' elever, och det tycker jag är skönt, för det är en roll jag har svårt att hantera". Flera av de intervjuade lärarna tycker att tonårstiden ligger långt bort, men när de tänker efter kan de ofta förstå elevernas beteenden. Maria säger "men när jag sätter mig och funderar ibland blir jag lite mindre upprörd över hur de håller på, för då tänker jag 'men snälla nån, så var det ju...'" Även Karolina ger uttryck för detta "å herregud vad gjorde jag då? Hur kände jag när jag satt i nån klass? Hur skulle jag tyckt om nånting då? Skulle jag ha klarat det här provet när jag var 17?"

Molly tar upp händelsen med upploppsstämningen och uppmaningar till uppslutning utanför vissa skolor pga kränkningar på ett instagramkonto, en händelse som var aktuell i Göteborg i december 2012. Hon kan förstå att ungdomarna blir arga och genast vill skrida till handling, samtidigt vill hon banna dem "så här kan ni inte göra!" För att försöka ge dem perspektiv på händelser som denna försöker hon ge dem både av sitt "ungdomsjag" och sitt "vuxenjag": "så här tänkte jag då, och så här tänker jag nu."

4.2 Klädsel

Ett sätt att visa sin klasstillhörighet kan vara genom sitt val av kläder. Alla lärare är medvetna om vad de klär sig i, men det är inget de tänker mycket på. Anna är den enda som säger sig vara prydligare klädd i skolan än hemma. Karolina nämner att hon har finkläder som hon inte använder i skolan. Hon tar också upp att hon ibland kan tycka att eleverna klär sig väldigt utmanande, när de har på sig det ”lilla, lilla linnet”. Maria pratar om att klä sig snyggt, hon är intresserad av kläder och säger sig också lägga märke till om hon tycker att eleverna klär sig snyggt, eller om hon tycker att de klär sig sjaskigt. Molly säger att hon inte vill klä sig som eleverna, med det menar hon att det är viktigt för henne att signalera att hon är vuxen, hon vill inte vara en kompis utan en vuxen som gör skillnad. Lilly jämför sig i första hand med ”hellyllemedelklasskollegorna”, där hon kan känna att det finns en skillnad i hur man klär sig, men också när det gäller sociala koder.

4.3 Språk

Även om lärarna kan känna igen sig i eleverna känner de inte igen sig i vad Ritva kallar ”den råa jargongen”, eleverna kan kalla varandra för ”jävla idiot” och ”bög”, och sedan ser man att de skrattar och dunkar varandra i ryggen och då förstår man att det bara var en hälsningsfras menar Maria. Ritva berättar om hur hon en gång smsade till en elev (Ragna) om när de skulle träffas (en elev hon träffade i egenskap av specialpedagog). En annan elev stod bredvid och sa till sin kompis att ”Ragna är utvecklingsstörd” på ett nedlåtande sätt. Ritva reagerade direkt på detta, hon menar bl a att ska man arbeta med människor i behov av stöd kan man inte slänga ur sig sådant. Det blev ett stort rabalder, med diskussion med mentor osv. Men det som alla lärarna framförallt har svårt med är könsorden. Lilly berättar om en klass hon hade där eleverna slängde sig med ”fitta hit och fitta dit, ungefär som vad söt du är, hur slarvigt som helst!” Lilly tog då reda på vad orden betydde och redogjorde för det på tavlan. Fitta betyder våtmark och/eller mjuk tuva och kuk är en utskjutande del på en stam. Efter det sa eleverna istället ”Hörru, din jävla våtmark!” Och Lilly konstaterar att orden inte alls har samma laddning för eleverna som för lärarna.

Lärarna har lite olika strategier för hur de handskas med de runda orden, Anna menar att det är viktigt att säga till, ibland himlar hon med ögonen eller ironiserar på något sätt ”menar du att datorn är ett kvinnligt könsorgan?”, men hon säger sig inte vara beredd att ”riva upp himmel och jord”. Molly tycker visserligen att det är jobbigt med det grova språket, men hon avbryter inte en lektion om hon har lyckats uppnå den stämning hon vill ha och har eleverna med sig för att påtala detta. Isåfall tar hon upp det efteråt med personen i fråga. En annan del av problematiken med grovt språk är att som Karolina säger att ”avgöra värdet eller styrkan, värdet... om de säger nåt till varann, jag kan uppleva att det är båda kränkande och låter inte så jättetrevligt ’men vi bara skojar’. Hur ska jag kunna veta det? Alltså du vet... Det är det som är lite... vad gör det med människor egentligen? Det är svårt att veta.” Däremot tycker alla lärarna att det är okey att svära, det gör de ju själva. Anna säger tom att ”jag använder svordomar som en del av språket... eh... ja... och det är ett arv efter min pappa! För han svor nåt så in i helvete alltså! Han svor verkligen. Det var... mmm... så att... det, det har jag burit med mig. Och jag gillar det. Jag tycker det är ett sätt att, ja, men du vet, krydda till språket som inte riktigt går att göra på något annat sätt”. Däremot undviker hon att svära så mycket i sin lärarroll. Ritva brukar spegla eleverna genom att prata som de gör, men säger själv att det inte alltid fungerar, de känner inte av valören på språket eller bryr sig inte om den. Detta funderar också Maria över, när hon var ung visste hon när det passade sig att prata lite grövre, och när det inte passade sig. Hon upplever att eleverna idag har allt svårare med det och berättar om hur en elev blivit arg på ett brandbefäl och skrikit okvädningsord till honom när han hindrat henne från att gå in i en ännu inte säkrad byggnad. Eleven kunde inte se att hon gjort fel, brandbefälet hade ju knuffat

henne. Hon fick också medhåll från några andra elever. Lärarna poängterar dock att det bara en del elever som använder ett språk kryddat av runda ord och en väldigt rå jargong. Det är ingen av lärarna som tycker att det är ett stort problem, men de har tidigare tagit upp detta till diskussion i klasserna och en del elever tar illa vid sig av ett språkbruk kryddat av könsord. Maria berättar att deras strategi då var att visa ”rött kort” när någon sa ett av orden man kommit överens om i klassen inte var okey. Molly upplever att hon kan uttrycka sig slarvigare än många av sina kollegor, hon kan slänga ur sig sådant som skulle kunna komma från eleverna som t ex svordomar, även om hon poängterar att hon inte uttrycker sig hur som helst.

När det gäller språket menar Anna att hennes jobb är att få eleverna att växa in i vuxenlivet. Detta kan hon bara göra genom att skapa en relation till eleverna, och hennes främsta instrument är språket. Och då är det hennes uppgift att se till att språket är jämställt och att hon och eleverna pratar på samma nivå. Maria funderar över om det inte skulle fungera bättre om man sa till arbetarklasseleverna: ”nej sätt dig och håll tyst”, medan de andra eleverna behöver lirkas med, ”de blir rädda om man säger så, och ledsna”, men hon tillägger: ”Det känns lite förbjudet att säga sånt på nåt sätt...” Molly som är den enda läraren med en gedigen medelklassbakgrund är den som pratar mest om vikten av att prata ”för allt går ju att prata om och resonera omkring så att man förstår varandra” säger hon med glimten i ögat. Molly ser också på sig själv som en resonerande person, medan flera av de andra lärarna tycker att det ibland kan bli alldeles för mycket prat och ord. Lilly t ex säger: ”det här att vara så ordrik liksom, så jag fattar ingenting, vad är det personen har sagt egentligen? Sitter jag och känner mig fånig...”

En annan skillnad mellan medelklass och arbetarklass är att använda hot eller skuldbeläggande för att få sin vilja igenom. Hot och hotfullhet är det flera av lärarna som känner igen från elevernas sida, blir de arga hotar de t ex med att gå till rektorn. Ritva upplever tom att det förekommer mycket hot, men eftersom hon inte blir rädd brukar det till slut lugna ner sig.

4.4 Att förstå språket

När det gäller språket är det som oftast kommer upp elevernas bristande språkförståelse. En del bottenar säkert i att man har ett annat modersmål, men inte allt. Lilly tar upp att eleverna frågar om enkla vardagliga ord, och funderar vidare ”som min styvfar t ex [...] det kanske inte skulle fastna hos honom heller direkt. Han har kört buss och har bara folkskola.” Även Anna funderar över om en del av svårigheterna för eleverna beror på att det de pratar om är helt nytt för dem. Karolina berättar om en gång när hennes elever skulle ut på praktik och hon gav dem förhållningsorder:

[...]ni måste ändå ha god kontakt med samtliga barn. Så, aa, ’vilka är det?’ Så kan man inte ordet samtliga förmodligen, och då tänkte jag så här när jag gick hem på kvällen ’vad har jag sagt, har de begripit, är det ungefär som när man se en tysk eller engelsk film, av sammanhanget kan jag nog lista ut vad de håller på med, men jag begriper inte allt de säger’, alltså, alltså och då kan jag fortfarande, än idag, alltså hur ska jag kunna veta alla dessa miljarder ord som man uttalar som inte de fattar, när ordet samtliga är ett sånt ord? Eh, och då blir det så här... svårt att få grepp på det, så då sitter de där och de skriver och de grejar och de har säkert listat ut en del och en del frågar nån annan, eller vad de nu har för strategier...[...] Det är kanske därför de har lagt av hälften här, för att de inte förstod här från början, eller de tyckte fröknarna var så fina, de var så jävla

svenska, så det var liksom inte nån idé att bry sig om dem, för de pratar ändå inte som de... om saker de tyckte var viktiga, så har de liksom bara fjutt [=ljud].

Maria och Anna uppehåller sig vid hur viktigt det är att försöka ge eleverna ett rikt och varierat språk. Anna brukar börja sina föreläsningar i ett ganska akademiskt språk för att hon vill att eleverna ska få tillgång till det, men hon märker ganska snart att de tappar tråden. Maria brukar skriva förklaringar på svåra ord inom parentes som hon använder på prov, hon vill inte byta ut orden för hon vill att eleverna ska lära sig. Lilly brukar försöka förklara ord genom härledning på tavlan tillsammans med eleverna. När de jobbar med kriminalvården t ex funderar de över vad de olika leden i ordet står för.

Det händer också att eleverna faktiskt säger rakt ut ”jag vetefan vad du säger Karolina, fan du pratar så svårt [...] vafan måste vi göra så jävla besvärligt allting, kan vi inte lämna in det här jävla pappret nu för helvete...”

4.5 Kollision

Även om flera av lärarna är uppvuxna inom arbetarklassen och därför ofta upplever sig ha lättare att förstå eleverna än deras ”hellyllemedelkasskollegor”, händer det att de kommer på kollisionskurs med eleverna. Karolina berättar om hur hon när hon fick en ny etta försökte inskräpa i dem vikten av att de tillägnar sig ett rikt språk.

Karolina: [...]och jävlar ja då fick jag höra att jag var rasist för de var minsann inte invandrare, de var födda i Sverige och vad hel... alltså det blev ett sånt liv, så det blev upp till [...] rektor. [...] Alltså det blev ett sånt tumult så jag känner ju fortfarande att de är på alltså ja, eh... eh... de väger vartenda jävla ord jag säger. Och då blir det jättekonstigt. Jag kan inte ens diskutera det här eller, eller, vad, vad... eller jag får känna alltså, som...

Ida: Tror du du kunnat säga det annorlunda eller var det innehållet de gick igång på?

Karolina: Nä, det var det att... nä... förmodligen det är väl så här, eh, har jädra massa tråkiga erfarenheter att bli behandlade som invandrare eller lägre stående eller mobbade eller what ever och inte fått hjälp som de behövt och föräldrar som inte fått arbete och... alltså skalan är ju tre mil lång, tre mil långa förklaringar med olika sorter och varianter eller de har fått komma i underläge och så kommer de till den nya skolan och då börjar fröken prata om invandrare. Hallå! Alltså de projicerar ju jättemycket.

Ida: Hur hittar du vägen i det då?

Karolina: Man gör inte det ibland. Man gör inte det alla gånger.

Ida: Och så får man reparera det efteråt?

Karolina: Hm, ja om det går, om de vill. [...], men alltså bara det att ja, att det här har hänt, blev fel.

Både Ritva och Karolina upplever att eleverna blir arga, Karolina menar att man måste ta dem på allvar ”för de är ju lika arga som de säger, de skojar ju inte”. Och flera av lärarna tar upp vikten av att undvika utmaningar och konfrontationer inför publik. Sådant löses bäst öga mot öga i avskildhet.

Lilly berättar om hur hon ibland märker att hon håller på att klampa in i något känsligt, även om det inte behöver bli så allvarligt att eleverna blir arga. En kväll skulle de på studiebesök på AA, vilket Lilly gjort med klasser tidigare. Inför studiebesöket kom det upp frågor om vad de som inte kunde följa med skulle göra. När en av eleverna poängterade att det var på kvällen gick det upp ett ljus för Lilly:

Aha, det kan ju vara elever som inte får var ute på kvällen för sina föräldrar, och då slog det mig att det är en elev, minst en, i den klassen vars pappa säger att hon inte får var ute när det blivit mörkt. Och då säger jag såhär: 'Är det nån som vet att ni inte kan komma då pga att det är på kvällen?' Så blir det alldeles tyst först och så sa en tjej: 'Men det kanske man inte vill säga här högt i klassen.' Nej, öh, aa, det borde jag ju tänkt på.

Molly berättar om hur hon en gång tog upp ett exempel med en spelberoende kille som hoppat från Angeredsbron, även om hon inte nämnde några namn var det förstås lätt att lista ut vem det handlade om om man visste vem det var. I just den här klassen gick hans systers kompis. Även Karolina tar upp svårigheten med att navigera rätt i vad man kan prata om, man får akta sig för att inte trampa in på något som är privat. Karolina tycker också att allt mer blivit förbjudet område, det finns inget att ösa ur längre ur en ”gemensam” bakgrund. Vill hon att de ska intervjua farmor eller morfar om hur det var förr så går inte det, för antingen pratar man inte med sin farmor, eller så är de döda, eller fulla, eller... Så samtidigt som lärarna vill förankra undervisningen i verkligheten för att göra den intressant och trovärdig för eleverna så måste de vara försiktig så de inte kliver in i något där de inte borde vara. I sex- och samlevnadsundervisningen tar Anna sig runt det här genom att poängtera i alla diskussioner och värderingsövningar att det bara handlar om åsikter, det handlar inte om vad man själv skulle kunna göra eller föredra.

Något eleverna och lärarna ganska ofta kommer ihop sig om är papper och skräp på bänkar och golv. Det är inte städerskornas jobb att plocka upp efter eleverna. Strategierna för att få eleverna att plocka upp varierar något, Lilly säger till på skarpen, och ställer sig till slut vid dörren och släpper inte ut dem förrän det är upplockat, Ritva berättar om hur hon hört en annan lärare säga ”Nu tar du upp den din feta lata unge!” något Ritva inte skulle kunna säga utan att råka illa ut. Det handlar alltså om vem man är när det gäller vad som är gångbart språk. Ritva kan istället liksom Lilly ställa sig i dörren så de inte kommer ut. Anna menar att hon vill förklara för dem först varför hon vill att de ska plocka upp, det är först om situationen uppstår igen och igen som hon kan ägna sig åt direkt ordergivning, vilket hon annars är skeptisk mot.

4.6 Att lyckas med undervisningen

Överlag tenderar lärarna att bryta ner uppgifter och information i mycket små och konkreta bitar. Helst skulle eleverna vilja ha informationen i ”fem-ords-meningar” menar Anna. En annan strategi lärarna har är att upprepa informationen många gånger. De elever som har lättare för sig tycker förstås att det blir jättetråkigt och hittar på annat att fördriva tiden med, t ex facebooks. Flera av lärarna tycker att de har svårt att hinna med eleverna som klarar sig hyfsat bra på egen hand och också förstår vad de ska göra.

Karolina beskriver de i skolan kompetenta eleverna, de som vet vad skolan förväntar sig av dem och klarar av att leva upp till det:

...de har en stor social kompetens, nåra av dem lyckad, alltså det lyckas, så de lyckas av nån anledning skärma av sig från stora bruset som är där ute utan göra sin lilla uppgift och inte, inte bry sig om vad som händer här ute. Så dels är det nån slags intelligens dels nån slags förkunskaper, dels att lösa sociala koder dels att inte ha nån slags släng av nån ADHD, alltså man har ganska många kompetenser för att klara en vanlig lektion.

Anna försöker anpassa uppgifterna eleverna ska lösa även för de som har det lättare genom att t ex be dem reflektera eller förklara orsakssamband på ett djupare sätt. Ett annat sätt är att de som klarar av det får arbeta mer hemma. För de elever som har det svårare i skolan försöker man med olika individuella lösningar, eftersom orsakerna till svårigheterna är så olika, man har språkstöd (på svenska), stöd på hemspråket, ger extra tid för att gå igenom saker och återberätta dem själva, studieteknisk hjälp, muntliga kompletteringar mm. Överhuvudtaget är det viktigt att lektionen och kursen är väl planerad för att det ska fungera.

För att undervisningen ska fungera talar alla lärarna om vikten av att skapa relationer med eleverna. Det är genom att ha en väl fungerande relation som de kan ta sig runt hindren som bl a beror på klasskillnader, men även ålderskillnader mm. Många av eleverna mår dåligt, och har tidigare farit illa både i skolan och utanför. Svårigheten för lärarna är att det är så många elever man måste skapa en relation till. Att skapa relationer tar också tid. Karolina beskriver hur eleverna lätt hamnar i "Titanicstämning", de tolkar allt på svartaste sätt och gå i taket, eftersom de råkat illa ut så många gånger. Karolina står bredvid och försöker locka ner dem med spunnet socker. Efter mycket lockande och många erbjudanden kanske hon lyckas, men då är det bara en av eleverna som kommit ner och alla de andra kvar. Ritva funderar över att eleverna behöver någon att tampas med för att frigöra sig, har de inga föräldrar de kan tampas med får läraren ta på sig det ansvaret. Problemet är när det är 15 stycken samtidigt som behöver tampas, menar hon.

En annan fråga som dyker upp när det gäller att lyckas med undervisningen är vems ansvar det är och hur långt ansvaret sträcker sig. Alla lärarna ser det förstås som sin uppgift att försöka engagera och motivera eleverna, men Molly är den som går längst. Hon menar att eftersom vi präglas så av vår bakgrund och det vi har med oss hemifrån i så stor utsträckning påverkar hur vi klarar av skolan har hon svårt att tänka att det är elevernas eget ansvar att lära sig. "Javisst" säger hon, "men man kanske inte förstår att man ska ta det!" Vi lever i ett orättvist samhälle, och skolans uppgift är att verka utjämnande. Då är det hennes jobb att se till att få med sig eleverna. Hon funderar också över vart eleverna ska ta vägen om de inte "platsar" i skolan, retoriskt frågar hon: "finns det något bättre ställe för dem?" Även bland flera av de andra lärarna kan ett intresse för de eleverna som har det svårast skönjas, Lilly menar att "de som har föräldrar som stöttar har redan...[stöttniing]" vilket gör att hennes engagemang främst hamnar hos dem som inte har det. Det är dock ingen annan av lärarna som funderar över vart de elever som inte platsar i skolan ska ta vägen, däremot är det några som menar att en del elever faktiskt inte borde vara där, för skolan kan inte handskas med dem. Under läsåret har en elev blivit avstängd, ett beslut som tas av nämnden.

Alla lärare tar upp lyckan med att lyckas i klassrummet. Maria säger att hon kan känna sig helt lyrisk när hon kommer från en lyckad lektion. Det verkar som det framförallt är vissa kurser som är lättare att lyckas med, det kan dels bero på innehållet och dels på att läraren själv tycker att det är intressant funderar Anna och Maria. Lektioner som brukar fungera bra är bl a sex- och samlevnad,

sådana som behandlar etik och moral, praktiska lektioner samt lektioner som överhuvudtaget handlar om mänskliga relationer. Det handlar om att få eleverna engagerade. Karolina tycker att hon lyckades när eleverna fick i uppgift att göra ett reportage i valfritt ämne. De jobbade flitigt fast de tyckte det var svårt. Hon tyckte de jobbat så hårt att de skulle ta något lättare efteråt, vilket dock inte föll i god jord. Svårigheten är alltså inte bara att lyckas med en lektion eller en uppgift, utan att få effekten att vara. Molly tycker dock i stort att effekten varar, med vissa uppbrott. Går det många dagar mellan lektionerna kan det ibland vara lite svårt att få igång eleverna, men nästa gång kan det fungera bra igen.

För att engagera eleverna har lärarna lite olika strategier, förutom förstås att försöka hitta ett ämne eller en infallsvinkel som engagerar. Ett sätt är att hela tiden vända sig mot eleverna och förvänta sig deras medverkan genom öppna frågor, att röra sig mycket i klassrummet så att eleverna inte kan slappna av, att variera tonläget, eller använda humor. Det finns förstås många samverkande orsaker som gör att eleverna inte tar till sig undervisningen. En del kan ha för mycket annat att tänka på, kanske pga av en trasslig hemsituation, andra har någon form av diagnos vilket gör att skolan inte är uppbyggd så att den passar dem. En ytterligare grupp är de elever som kan men inte vill. Ibland är det något som vänder under skolans gång, kanske kommer de t ex på att de vill in på en särskild utbildning och skärper sig därför säger Maria, för andra är rollen som tuff och obrydd så stark att det är svårt att bryta. Till de här eleverna försöker lärarna vara tydliga med när de gjort något bra, och att lärarna ser dem och vet att de kan. Molly berättar om en tjej som presterat väldigt bra på en uppgift, en tjej som vanligtvis nöjer sig med den lägsta nivån, betyg E. Molly letar då genast reda på henne för att berätta hur bra uppgiften var, och hon upplever att tjejen tar till sig det, hon sken upp och tänkte kanske att hon ska skärpa sig, sedan krockar det med hennes tuffa identitet och det blir svårt att hålla fast vid föresatsen. För lärarna är det ganska lätt att identifiera de här eleverna, det märks tydligt i diskussioner att de har *huvudet på skaft* och tänker i flera led. Många elever lider också av dåligt självförtroende i skolan och lärarna ser det då som sin uppgift att försöka ge dem det.

Maria avslutar med att det är ett problem att skolan är uppbyggd för de elever som är lydiga och gör det de ska. När man inte tar tillvara på även andra förmågor förlorar man en hel del på vägen. ”Och är det verkligen bara lydiga medborgare vi vill ha?”

5. Analys

Bourdieu använder sig av begreppen habitus, fält och kapital för att förstå och tolka klasskillnader. Eftersom begreppen är relationella och alltså beroende av varandra är det skillnaderna i klasstillhörighet som är det viktiga. I min undersökning kan även habitus som kanske närmare är kopplat till underklassen skönjas, med då lärarna har pratat utifrån ett arbetarklassperspektiv väljer jag att också göra det. Det intressanta är skillnaderna i klasstillhörighet och hur man förhåller sig till detta.

5.1 Klass och att känna igen sig i eleverna

Det är den i samhället dominerande kulturen (läs medelklasskulturen) som präglar skolan. Pga detta reproducerar skolan klassamhället, de elever som inte platsar väljer snart andra vägar, vägar som inte leder till en förändring i klasstillhörighet, t ex väljer de att gå på yrkesprogram istället för på teoretiska program. Har man gått ett yrkesprogram leder det (oftast) till lågstatusyrken, och gör det svårare att studera vidare och därmed också svårare att göra en klassresa. Med Bourdieus och Passerons (2008) språkbruk *elimineras eleverna sig själva* på detta sätt, eller så blir de avstängda från skolan och blir eliminerade på så sätt, vilket skett med en elev under höstterminen på skolan där lärarna arbetar.

Fem av lärarna i undersökningen har själva gjort klassresan vilket gör att de tycker sig ha lättare att känna igen sig i eleverna. Detta innebär att de kanske inte i så hög utsträckning uppfattar arbetarklasseleverna som främmande som de kunde gjort om de hade haft en gedigen medelklassbakgrund. Bourdieu (1995) menar dock att de egenskaper och kapital som kopplas till olika klasser kan se olika ut i olika tider, vilket medför att det som kopplades till arbetarklassen när lärarna växte upp inte behöver vara samma saker som hör ihop med arbetarklassen idag. Detta förklarar varför lärarna bl a upplever att de har svårt att förhålla sig till elevernas ibland råa jargong och att anpassa undervisningen till en lagom nivå. I och med att lärarna har tillägnat sig medelklasskulturen och därtill hörande egenskaper gör det att det kan vara svårt att "backa tillbaka", vet man något är det svårt att se och känna hur det är att inte veta. Lärarnas medelklasstillhörighet är också starkt kopplad till deras utbildning och därmed yrkesroll, det är genom utbildningen de gjort klassresan, vilket kan göra att det särskilt i yrkesrollen blir svårt att *backa tillbaka*. Och framför allt har lärarna tillägnat sig kapital kopplat till medelklassen, kapital som deras arbetarklasselever inte har tillgång till, vilket medför en tydlig asymmetri dem emellan. Självklart kan det vara lättare för lärare som har gjort en klassresa att förstå arbetarklasselever än det är för en lärare med en gedigen medelklassbakgrund, men skillnaderna i klasstillhörighet kvarstår och kan medföra krockar och svårigheter att förstå varandra.

Överhuvudtaget känner lärarna igen sig i ungdomstiden när de väl tänker tillbaka på hur det var. Oavsett klassbakgrund har de alla gått i skolan, och där formats till färdiga klassrepresentanter. Lärarna har dock, vilket är ett mindre vanligt val bland de elever de undervisar, valt att studera vidare. De har alltså tillägnat sig skolans språk och värden, dvs kapital knutet till medelklassen, både av eget val och genom att de tillbringat så många år av sitt liv i skolmiljön. Dock är det fortfarande flera av lärarna som i första hand identifierar sig med de elever som inte är de duktiga eleverna. Men för elevernas del behöver detta inte innebära så stor skillnad, som lärare representerar de medelklassen oavsett vilken klass de råkat födas in i.

Skolan kan ses som ett fält, där i första hand "medelklasskapital" premieras, vilket formar elevernas habitus. Är man uppvuxen i en medelklassmiljö medför detta förstås inga större svårigheter, skolan fortsätter helt enkelt på den av familjen inslagna vägen. Kommer man däremot från arbetarklassen, eller tom från underklassen, har man tillägnat sig kapital och habitus som (oftast) inte anses värdefullt i skolan. Detta riskerar så klart att göra så att dessa elever inte känner sig hemma i skolan, de är fel och kommer förstås att känna det. Ett sätt att handskas med detta är att välja bort skolan som Willis (1977) arbetarklasskillar gör, skolan är inget för dem så de engagerar sig inte i den, utan väljer en identitet som innebär ett tydligt avståndstagande från skolan och hur man förväntas uppföra sig som elev. De tillhör därmed gruppen elever "som kan men inte vill". På skolan där lärarna arbetar består dock den här gruppen inte bara av killar, det kan förklaras med att det inte finns många killar på skolan, eftersom programmen som finns där är typiska "tjejprogram", men jag tror också att strategin att vända sig bort från skolan inte bara anammats av killar. BF-tjejerna i Ambjörnssons studie (2003) gör det bl a genom att använda ett grovt språk som lärarna finner stötande. Genom att ta avstånd från skolan tar de också avstånd från medelklassen. Alla lärarna i min undersökning uppmärksammar eleverna "som kan men inte vill" och försöker bl a genom uppmuntran och positiv feedback få dem att anstränga sig och därmed anpassa sig till skolan. Molly ger ett exempel på detta när hon pratar om en av eleverna som har en så tuff attityd att hon inte klarar av att bryta mot den trots att hon verkar peppad att faktiskt ändra sitt beteende när Molly uppmuntrar henne. Eleven väljer en annan identitet än den som premieras i skolan, valet kan verka medvetet, det är logiskt efter vad eleven har för habitus, samtidigt är vi enligt Bourdieu (1995) predisponerade att handla på vissa sätt och därmed att göra vissa val.

5.2 Klädsel

Vår bakgrund sitter i kroppen, kroppen återspeglar vem vi är, varifrån vi kommer, hur vi pratar, hur vi för oss, hur vi klär oss osv. Med Bourdieus (1995) språkbruk är det vår habitus som sitter i kroppen och återspeglar vem vi är. Tydligast och kanske mest åtkomligt är vår smak och hur vi klär oss. Detta är något som i hög grad är klassbetingat och alltså inget vi väljer och tycker av oss själva. Alla lärarna är medvetna om hur de klär sig även om de säger sig inte lägga ner mycket möda på det. En del kopplar samman klädsmaak och klass men Maria är ensam om att prata om vad som är snyggt. Hon är alltså den som tänker på kläder och smak där hon också lägger märke till om eleverna klär sig i hennes smak, vilket då kan tyda på att de tillhör samma klass, eller iallafall har en bakgrund i samma klass. Maria lägger också märke till om eleverna klär sig sjaskigt, detta skulle förstås också kunna vara klassrelaterat, men är kanske i det här sammanhanget närmare kopplat till hennes tidigare arbete som socialarbetare, hon ser i sjaskigheten en risk för frånvarande föräldrar mm. Detta kan dock också kopplas till klass, överklassen har i stort sett inget med socialarbetare att göra, medelklassen i liten utsträckning, arbetarklassen i större, och underklassen i störst. Ett annat förhållningssätt till klädsel är Mollys, hon vill bl a genom sin klädsel markera att hon inte vill vara som eleverna. Hon vill visa att hon är vuxen, en vuxen som bryr sig och spelar roll visserligen, men likväl är hon den enda som uttalat vill markera ett avståndstagande, hon är också den enda av lärarna som har en gedigen medelklassbakgrund.

Skeggs (1997) fann att arbetarklassens kvinnor hela tiden fick kämpa för att vara och uppfattas som respektabla. Respektabilitet är något även tjejerna i Ambjörnssons (2003) undersökning förhåller sig till. I min undersökning är det främst Karolina som på ett tydligt sätt uppmärksammar detta när hon reagerar på att eleverna ibland klär sig i för utmanande kläder. Ett sätt att förhålla sig till att avvika från normen, i det här fallet medelklassnormen, är att bejaka det som anses *felaktigt*, istället för att som arbetarklasskvinna slita för att vara respektabel kan man välja att inte vara respektabel, bl a genom att välja att klä sig på ett utmanande sätt. Att välja det avvikande och göra det till sitt kan

man också se inom bl a gaykulturen, man väljer att överdriva det avvikande istället för att försöka anpassa sig till den i samhället dominerande mansnormen.

5.3 Språk

Den råa jargongen är ett annat sätt att inte vara respektabel på än genom hur man klär sig (Skeggs 1997, Ambjörnsson 2003), och det är också detta lärarna tar fasta på i första hand. Alla lärarna tycker att det är mer eller mindre jobbigt att eleverna använder ett grovt språk kryddat av könsord. Att använda ord som fitta och hora kan inte anses tyda på att man vill visa sig respektabel, snarare kan det ses som ett val att avstå från att vara respektabel, vilket arbetarklassens kvinnor ändå inte är. Lärarna har å sin sida tagit sig in i medelklassen, eller som Molly fötts in i den, de är därmed respektabla och använder inte sådana ord. Att svära är dock inget lärarna finner anstötande, inte heller Molly. Detta kan förklaras med tidsaspekten, när lärarna växte upp och tillägnade sig arbetarklassens habitus räckte det kanske med att svära för att inte vara respektabel, nu har lärarna gjort klassresan liksom många andra i deras generation och tagit med sig svordomarna in i medelklassen. Att svära är då inte längre lika kontroversiellt. För att markera arbetarklasstillhörighet och att man inte bryr sig om att vara respektabel krävs det idag kanske mer än svordomar, tjejerna (och killarna) väljer då att ta till de runda orden. Ett annat skäl till den råa jargongen kan även vara att distansera sig från vuxenvärlden.

När det gäller språket är det inte bara de runda orden och den råa jargongen som skiljer medelklass och arbetarklass åt. Arbetarklassen har ett konkretare och tydligare språk medan medelklassen har en faiblesse för många ord. (Collins 1978) Även detta är något som känns igen av lärarna, trots att de tillägnat sig medelklassspråket har de ibland svårt för de många orden. Molly däremot som har en gedigen medelklassbakgrund ser sig själv som resonerande, allt går att prata om och lösa genom att resonera kring. Språkskillnaderna mellan arbetarklassen och medelklassen tydliggörs av Maria när hon funderar över att det känns lite förbjudet att bestämma och gå så rakt på sak och att medelklasseleverna blir rädda om man säger till på skarpen. Man talar inte längre om lydnad och disciplin i skolan som man gjorde förr, men för att vara framgångsrik i skolan krävs att man lyder både skolans regler och lärarna. När det gäller att få andra att göra som man vill, eller det som förväntas av dem, dvs lyda, skiljer sig också arbetarklass och medelklass åt. Arbetarklassen använder sig av hot, medan medelklassen skuldbelägger. Flera av lärarna känner igen hotfullheten från elevernas sida, däremot var det ingen som såg sig själv som skuldbeläggande för att få eleverna att göra det som förväntades av dem. Det är så klart lättare att se vad andra gör än vad man själv gör, flera av lärarna har ju också arbetarklassbakgrund vilket kanske gör att de har lättare för att förhålla sig till det hotfulla än det skuldbeläggande. Dock kan man tydligt se att det i skolan främst ska resoneras om saker för att få eleverna att lyda och som lärare får man så klart inte hota sina elever. Vore skolan däremot inte en medelklassskola utan anpassad efter arbetarklasseleverna hade man kanske sett annorlunda på hot och lydnad.

5.4 Att förstå språket

Flera av lärarna kan se att eleverna har svårigheter att förstå språket i skolan. Det är också något som lärarna aktivt försöker jobba med, istället för att undvika svåra ord använder de dem och förklarar vad de betyder. En del av att det finns luckor i språkförståelsen beror på att det man pratar om är helt nytt för eleverna, dels pga att ämnena är nya dels för att det helt enkelt inte är sådant man pratar om hemma. Karolina funderar över hur mycket eleverna förstår egentligen: är det som att se en tysk eller engelsk film, av sammanhanget förstår man handlingen, men man begriper inte allt de säger? Går man igenom sin skolgång utan att förstå vad lärarna verkligen säger, utan gissar sig till

det utifrån "handlingen" är det självklart svårt att prestera bra i skolan, dels måste man kunna tillägna sig undervisningen dels måste man förstå vad som efterfrågas. För lärarnas del är det svårt att veta vad eleverna förstår eller inte förstår om de inte själva säger till, och att öppet medge att man inte förstår kan också vara svårt att göra. Det kan också vara svårt för lärarna att se om det är språket som sätter käppar i hjulet eller något annat som gör att eleverna inte tillägnar sig undervisningen. Återigen är det vår habitus som dels påverkar vad och hur vi förstår något dels som gör att sådant som är självklart för oss tenderar att bli osynligt. I och med att lärarna har en medelklasshabitus är en del av språkförbistringen som bottnar i klasstillhörigheten osynlig för dem, detta trots att flera av dem vuxit upp i en arbetarklassmiljö. Eftersom habitus och klass aldrig är statiskt har, som jag tidigare nämnt, förändringar skett sedan lärarna tillhörde medelklassen, och dessutom är det svårt att se att andra inte förstår det man själv förstår även om det är kunskap man tillägnat sig som vuxen. Lärarna är precis som Bourdieu och Passeron (2008) klara över vikten av att behärska skolspråket för att ta sig fram i skolans värld. Karolina går så långt att hon funderar över om det är därför eleverna har lagt av de har gått igenom skolan utan att förstå, fröknarna var så fina och svenska att det inte var någon idé att bry sig om dem, de pratade ändå inte om saker som var viktiga och de pratade inte så att eleverna förstod. Ordförståelsen är alltså inte bara kopplad till etnicitet och annat modersmål, utan även till klasstillhörighet. Och som jag tidigare nämnt är etnicitet också kopplat till klass.

5.5 Kollision

Även hur vi för oss och hur vi pratar sitter i vår kropp och är beroende av vår habitus. Detta är dock svårare att komma åt eftersom det i mycket högre grad än klädsel är omedvetet och relativt osynligt. I skolan händer det att elever och lärare krockar, bl a pga att det är så mycket som är osynligt för oss. Lärarna kan ha de bästa föresatser, men det blir inte bra. Ett exempel är det tidigare exemplet med Mehmed som blir arg när läraren försöker få med honom i en diskussion om rattfylla och smitning. Läraren gör det genom att försöka förankra händelsen i Mehmeds privatliv. Detta blir inte alls bra, Mehmed blir arg. (Ambjörnsson 2003) När Molly förankrar missbruk genom ett exempel ur verkligheten om en spelmissbrukande kille som hoppat från Angeredsbron visade det sig att en av eleverna var nära vän med killens syster. Flera av lärarna menar att undervisningen inte får komma för nära eleverna, då blir det fel. Detta samtidigt som man vill förankra undervisningen hos dem så att den blir intressant. Detta gör man bl a genom att försöka återknyta undervisningen till elevernas verklighet. Som i så många andra sammanhang är det alltså bra att vara personlig men det får inte bli privat. För lärarna gäller det då att inte bara förhålla sig till det för egen del utan också lyckas med balansgången att hålla undervisningen personlig för eleverna utan att den blir privat för dem. Lärarna måste alltså inte bara förhålla sig till sitt eget personliga och privata utan även till elevernas. Eftersom eleverna dessutom är ganska många är det mycket personligt och privat som man måste navigera mellan. Ett sätt är att som Anna under sex- och samlevnadsundervisningen poängtera att bara för att man anser att något är okey betyder inte det att det är något man skulle göra själv.

Ur ett klassperspektiv kan man också tänka sig att en hel del som kan vara av privat karaktär för eleverna, dvs saker som de råkat ut för pga sin bakgrund, misslyckanden i skolan, kontakter med socialtjänsten, missbruk osv inte uppfattas på samma sätt av lärarna, det ingår inte i deras habitus, alltså är det inget som borde vara privat och därmed känsligt att prata om. Även för de lärare som har en arbetarklassbakgrund kan tidsperspektivet göra att de inte känner igen sig, det som ingår i en arbetarklasshabitus är dels individuellt (även om en del är gruppgemensamt) dels beroende på när

man har arbetarklasshabitusen. Lärarna och eleverna befinner sig inte i samma habitus vid samma tid. Därför upptäcker lärarna ibland att de halkar in på områden där de inte borde vara, områden som är privata eller känsliga för eleverna

Ett annat område kollisioner kan uppstå kring handlar om etnicitet. Lärarna är etniskt svenska och vita och bara det gör att de har ett försprång gentemot de elever som inte är det. Karolina blev beskyldd för att vara rasist efter att hon försökt förklara för eleverna vikten av att de tillägnar sig en god svenska. Att etnicitet är så känsligt att prat om att tala god svenska kan få en bomb att explodera beror bl a på maktasymmetrin som hänger samman med hudfärgen. Etnicitet är också något som kan kopplas till klass, är man född eller har föräldrar som kommer från ett icke västerländskt land riskerar man i stor utsträckning hamna i arbetarklassen (eller underklassen) oavsett vilken samhällsklass familjen hörde till i landet de kom från. Problemet med etnicitet är att det tenderar att göra problem som hör samman med klass osynliga (Sernhede 2012). Att inte vara etnisk svensk innebär att man (oftast) har en habitus som inte öppnar dörrar i det svenska samhället. Att tala *förortssvenska* eller *rinkebysvenska* gör att det man säger inte riktigt räknas, oavsett hur klokt det är.

Andra kollisioner som sker i skolan handlar framförallt om att plocka upp efter sig, det kan ses som att lärarna tar på sig uppfostrarrollen, man ska inte skräpa ner! Men gräver man lite djupare kan klassaspekten skönjas även här. Det kan vara ett sätt för eleverna att ta avstånd från den i skolan härskande medelklassandan, att man ska vara skötsam och göra det som förväntas av en, något både Ambjörnsson (2003) Skeggs (1997) och Willis (1977) varit inne på. Lärarna å sin sida tänker på städpersonalen, vilket också kan ses utifrån ett klassperspektiv, utifrån sin tidigare arbetarklassbakgrund känner de solidaritet med andra arbetare. Ett sätt att försöka undvika kollisionerna är att som Molly låta sådant som är potentiellt explosivt passera för att istället ta upp det enskilt med personen efteråt. Detta kan å andra sidan innebära att man själv får plocka upp efter eleverna, om de hinner iväg innan man hinner prata med dem. Det kan dock ses som en typisk medelklasstrategi, att istället för att säga till på ett tydligt sätt resonera kring det. Vinsten, som tas upp av alla lärarna, är att om man istället tar upp saker öga mot öga kan undvika låsningar som annars kan uppstå om man går i curling med en elev inför hans eller hennes klasskamrater.

Kollisionerna behöver inte vara så tydliga som de ovan, flera av lärarna är inne på att det är lätt att upptäcka att man är på väg in i något som kan vara känsligt. Lilly berättar att kvällsundervisning visat sig vara just ett sådant område, en del elever får inte vara ute när det är mörkt. Som lärare måste man vara öppen för att saker som man själv anser självklart, utifrån ett vuxenperspektiv eller ett klassperspektiv inte alls alltid är det för eleverna. Har man tur säger eleverna ifrån, som när en elev påpekade för Lilly att man kanske inte vill säga högt i klassen att man inte får vara ute på kvällen. Har man mindre tur upptäcker man det inte förrän krocken är ett faktum och eleverna är arga. Har man riktig otur märker man inget alls, det är bara eleverna som farit illa. Just för att vi är de vi är, utifrån klasstillhörighet mm är en hel del osynligt för oss, som saker vi tar för givet, inte förrän vi på något vis får det påpekad för oss kan vi se att det inte är självklart för alla.

5.6 Att lyckas med undervisningen

Lärarna är alltså alla medvetna om klasskillnaderna i skolan både när det gäller att förstå språket och när det gäller att följa skolans spelregler. Lärarnas uppgift är att utifrån elevernas behov leda dem i skolarbetet. Och det är också detta lärarna försöker göra, bl a genom att möta eleverna som individer. För att undervisningen ska fungera är det viktigt att ha en relation med eleverna, undervisningen ska förankras i elevernas verklighet, den ska vara personlig men inte privat, konkret

och nedbruten i små delar mm. Alla lärarna pratar om lyckan när de lyckas nå eleverna i undervisningen och dessa verkligen tar del i den. När undervisningen verkligen fungerar beror det säkert på flera olika faktorer bl a att eleverna liksom läraren tycker att ämnet är intressant, men kanske framförallt har lärarna och eleverna lyckats mötas trots sina olikheter. En förutsättning för att kunna mötas är att man förstår varandra, både språkligt, kulturellt och socialt. Så för att kunna leda eleverna i skolarbetet och lyckas med undervisningen måste lärarna spela på *elevernas planhalva* istället för att förvänta sig att alla elever är stöpts i den form som passar skolan bäst.

Trots att eleverna kanske vet och förstår vad som förväntas av dem i skolan kan det vara svårt för dem om de har en habitus som inte innebär att man ska följa skolans spelregler. Vår habitus är våra förkroppsligade egenskaper som vi bl a tillägnat oss genom vår klasstillhörighet. Det innebär att vi gör en massa saker utan att tänka (jämför med Bourdieus fotbollsspelare ovan), vilket medför att trots att man vet vad som förväntas av en har svårt att göra det, kroppen gör något annat. Därför kan det vara svårt för lärarna att nå eleverna *som kan men inte vill*, men också svårt för de eleverna att göra något annat än de brukar, dvs nöja sig med att prestera lägsta möjliga. De elever som förstår och kan anpassa sig till skolans krav och förväntningar beskrivs av Karolina som mycket kompetenta elever. För att klara av en lektion måste man ha många kompetenser: intelligens, förkunskaper, förmåga att tolka sociala koder och att koppla bort *bruset* från allt som pågår runt omkring. Med Bourdieus ord skulle man kunna säga att eleverna måste ha ett välutvecklat kapital inom flera områden, kulturellt för att förstå vad som förväntas av dem och också kunna genomföra det, språkligt för att kunna uttrycka sig på rätt sätt, skolkapital i form av förkunskaper mm. De som inte har de i skolan efterfrågade kapitalen ser lärarna som sin uppgift att kompensera. Molly är den som uttrycker det tydligast när hon säger att vi lever i ett orättvist samhälle och beroende på vad man har för klassbakgrund har man olika ”förutsättningar och det är inte upp till var och en [att lyckas så] jag kan väl få göra mitt”.

5.7 Sammanfattning

För att komma åt hur lärare ser på och resonerar kring klasskillnaderna mellan sig och sina elever, vilket är uppsatsens syfte, har jag tagit hjälp av några problemformuleringar, nämligen: Tycker lärarna att klass utgör ett problem i skolan? Vad säger de sig göra för att komma runt de hinder som uppstår pga klasskillnaderna, och tycker de att de lyckas? Samt hur ser lärarna på skillnader i språkbruk mellan sig och eleverna?

Lärarna ser problem som bottnar i klassamhället i skolan, skolan är uppbyggd för medelklasselever, eleverna ska vara duktiga och göra det som förväntas av dem. Många av de elever som går på skolan där lärarna arbetar uppför sig inte på det sättet, det kan handla om att ha en tuff attityd där det inte ingår att vara duktig i skolan, det kan också handla om att ta avstånd från den förhärskande medelklasskulturen och välja en annan väg. Alla lärarna ser det dock som sin uppgift att ta sig runt hindren som uppstår pga av klasskillnaderna.

För att komma runt de hinder som uppstår pga av klasskillnaderna är det främsta verktyget att ha en god relation med eleverna, men också att anpassa undervisningen till deras nivå, att uppmuntra framsteg, vara konkret och att anknyta undervisningen till elevernas verklighet utan att den blir privat. Att lyckas är en svår balansgång, men när det lyckas är det något som alla lärarna upplever som en stor tillfredsställelse.

När det gäller skillnader i språkbruk är det tydligt att språket i skolan är viktigt i alla intervjuerna. Lärarna uppfattar att eleverna ofta har ett fattigt språk när de inte ens förstår vardagliga ord, men också att de saknar ett språk för att tala om saker som de inte talat om tidigare, sådant som det talas om i skolan. Karolina funderar över om det är därför hälften av eleverna lagt av, för att de inte förstått? För att fröken varit så fin och vit och pratat om obegripliga och ointressanta saker? En annan språkmässig klassmarkör är det grova språket, lärarna tycker alla att det är jobbigt och att det är något som inte kan sopas under mattan, däremot tycker de inte att det är ett stort problem. Det är bara en del elever som har ett grovt språk, att svära räknas inte som ett grovt språk.

För att återknyta till syftet har alla lärarna en klassmedvetenhet, och flera av dem har en bakgrund i arbetarklassen. Detta gör att de i större utsträckning än annars ser och tolkar händelser och handlingar utifrån klasskillnader. Det som andra kanske skulle se som individuella problem hos eleverna, t ex dålig språkförståelse, kan lärarna förklara med klasstillhörighet, vi lever inte i ett rättvist samhälle och hur man klarar sig i skolan och sedan i samhället beror åtminstone till viss del på vilken samhällsklass man råkat födas in i.

6. Diskussion

Att skolan är uppbyggd för medelklassbarnen är relativt välkänt om än inte något som ofta problematiseras eller diskuteras. En del av problematiken beror på att lärarna tillhör medelklassen. För att bli lärare krävs att man genomgår en lång universitetsutbildning (det finns undantag bland yrkeslärarna som inte behöver vara behöriga, inom omvårdnadsprogrammet krävs dock en yrkeserfarenhet inom professioner som kräver universitetsutbildningar). Genom att man genomgår en universitetsutbildning tar man klivet in i medelklassen om man inte redan befinner sig där. Många lärare är dock födda i medelklassen och har klarat sig bra i skolan, de har ofta också tyckt att det har varit roligt att gå i skolan. Eleverna som de ska undervisa behöver dock inte vara stöpta i samma form. Inom de teoretiska programmen är det säkert vanligare med elever med medelklassbakgrund, elever som har skolans spelregler i kroppen, samma spelregler som de fått med sig hemifrån. På yrkesprogrammen är det däremot vanligare med elever som inte tillhör medelklassen. I och med GY11 verkar också en förskjutning gjorts, för att vara säker på att kunna läsa vidare om man vill efter gymnasiet väljer även fler arbetarklasselever att läsa på teoretiska program. Det innebär att man även inom program där man är van vid elever som talar samma språk som lärarna och som behärskar den i samhället dominerande kulturen, nu kan ha (fler) elever som inte gör det. Även på yrkesprogrammen kan skillnaden mellan lärarna och eleverna öka i och med GY11, när fler arbetarklassungdomar söker sig till teoretiska program blir det fler platser på yrkesprogrammen för de elever som befinner sig ännu längre bort från medelklasskulturen i skolan.

För att eleverna ska lyckas i skolan krävs det att skolan anpassas efter dem som går där. Lärarna i min undersökning är medvetna om detta och försöker på olika sätt kompensera eleverna, de ger extra stöd, de försöker ge eleverna ett rikare språk mm, men skolan är fortfarande uppbyggd för medelklasseleverna vilket gör att det lärarna gör visserligen kan vara bra och fungera på individnivå, men inte kan förändra någonting på en strukturell nivå. Att man pga av klasstillhörighet har olika förutsättningar är ett strukturellt problem. Likväl måste man som lärare förhålla sig till klasskillnader och klassorättvisor för att sköta sitt jobb och sitt uppdrag, antingen genom att se de strukturella problemen eller genom att se problemen som individuella. Hur man ser på elevernas svårigheter att anpassa sig till skolan påverkar självklart både sättet man bemöter eleverna på och sättet man lägger upp undervisningen på. Ser man det som ett individuellt problem är det lättare att tycka att eleven ska skärpa till sig och får skylla sig själv när han eller hon inte kan uppfylla förväntningarna, ser man istället förklaringen till svårigheterna i ett klassperspektiv blir det mycket svårare att lägga skulden på eleven.

Skolans uppgift är bl a att verka utjämnande. Talar elever och lärare inte samma språk blir det förstås ännu svårare för lärarna att arbeta för detta mål. Eftersom lärarna dels i form av sin ställning i skolan, dels i form av sin klasstillhörighet har tolkningsföreträde riskerar eleverna att vara de som får stryka på foten, detta trots att det är dem lärarna är där för. Det behöver inte alls vara av ont uppsåt, har man tolkningsföreträde är det lätt att ta saker för givet, tolkningsföreträdet gör att man (nästan) alltid har rätt.

Den här undersökningen är relevant för läraryrket, för blivande lärare och för undervisningen genom att den tar upp något som inte diskuteras särskilt mycket idag, nämligen klasskillnader, detta trots att många av de problem elever dras med i skolan har just en klassbakgrund. Jag har undersökt hur lärare förhåller sig till klasskillnaderna, främst via språket, det talade språket, men också det vi förmedlar via kroppen. I det här fallet är det lärarna som är normen och eleverna som är "de andra", detta gör att "det rätta språket" är lärarnas språk. Samtidigt blir det lärarnas uppgift att försöka anpassa sitt språk till eleverna och att ge eleverna tillgång till "det rätta språket", det språk som

öppnar dörrar i samhället. Lärarna försöker göra det och upplever ibland att de lyckas, och det viktigaste för att lyckas är att ha en relation med eleverna. Relationer byggs inte över en natt, det tar tid och engagemang. För att lyckas i större utsträckning i den skola som vi har idag, krävs ett närmare samarbete mellan elever och lärare, vilket betyder färre elever per lärare. Rent konkret för att lyckas med undervisningen handlar det också om förmågan att koppla samman undervisningen med elevernas verklighet, utan att det blir personligt. Det här är en svår balansgång men säkerligen något lättare om man i alla fall till viss del känner sig hemma i elevernas verklighet och vardag, dvs att man är medveten om klasskillnaderna och vad de rent konkret kan innebära.

Jag har bara undersökt hur lärare förhåller sig till klasskillnader samt hur de resonerar kring att ta sig över hindren som klasstillhörigheten ställer i vägen. Också intressant att undersöka skulle vara hur eleverna ser på hur lärarna lyckas, och vad för strategier eleverna använder sig av när de inte förstår.

Referenser

- Ahrne G., Roman C. och Franzén M. (2008) *Det sociala landskapet* Bokförlaget Korpen, Göteborg
- Ambjörnsson F. (2003) *I en klass för sig. Genus klass och sexualitet bland gymnasietjejer.* Ordfront förlag, Stockholm
- Borglind A., Eliaeson S. och Månsson P (2009) 6:e upplagan *Kapital, rationalitet och social sammanhållning* Norstedt, Stockholm
- Bourdieu P. (1995) *Praktiskt förnuft bidrag till en handlingsteori* Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg
- Bourdieu P. och Passeron J. (2008) *Reproduktionen* Arkiv förlag, Lund
- Broady D. (1991) 2:a upplagan *Sociologi och epistemologi Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin* HLS förlag, Stockholm
- Claesson, S. (2009) *Lärares hållning, klassiska undervisningsidéer och observationer av undervisning* Studentlitteratur, Lund
- Codex regler och riktlinjer för forskning www.codex.vr.se hämtad 121224
- Collins R (1978) "Book Reviews: Bernstein, Basil. *Class, Codes and Control. Volume 3: Towards a Theory of Educational Transmissions*". *American Educational Research* 21: 15, s. 573-581
- Esaiasson P., Gilljam M., Oskarsson H. och Wägnerud L. (2012) *Metodpraktikan: konsten att studera samhället, individ och marknad* Norstedts juridik, Stockholm
- Förordning om läroplan för gymnasieskolan SKOLFS 2011:144 www.skolverket.se hämtad 121210
- Hill M. (2006) Coola killar pluggar inte *Ord och Bild*, 3–4/2006, 106-114
- Johansson B., Svedner P. (2010) 5:e upplagan *Examensarbete i lärarutbildningen* Kunskapsföretaget AB, Uppsala
- Lundin S. (2004) *Gymnasieskolan som konkurrensfält Göteborgsregionen* Uppsats motsvarande C-nivå i pedagogik, Uppsala universitet, Institutionen för lärarutbildning, Uppsala
- Sernhede O. (2011) Från fostran till lönearbete till anpassning för ett liv som marginaliserad. I Sernhede O. (red.), *Förorten, skolan och ungdomskulturen. Reproduktion av marginalitet och ungas informella lärande* Daidalos, Göteborg
- Skeggs B. (1997) *Att bli respektabel* Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg
- Stukát S. (2005) *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap* Studentlitteratur; Lund
- Vetenskapsrådet (2011) *God forskningssed* Vetenskapsrådets rapportserie 1:2011, Stockholm
- Willis P. (1977) *Fostran till lönearbete* Röda bokförlaget AB, Göteborg

Bilaga

Intervjuguide

Intro

År i yrket? Ämnen? Annan skola? Denna skola?

Habitus

Vår bakgrund sitter i kroppen, kroppen återspeglar vem vi är, varifrån vi kommer, hur vi för oss, vad vi säger, hur vi klär oss osv. Tänker du te x på hur du klär dig, vad du säger, vad du visar upp som lärare? Vad eleverna visar upp? Känner du ofta igen dig eller mer sällan?

Ex. spotta på golvet

Eleverna

Upplever du det vanligt att eleverna inte hänger med i undervisningen? Hur gör du?

Upplever du att det är stor ojämnhet i klasserna? Hur gör du?

Händer det att eleverna inte förstår vad du vill de ska prestera?

Kan du se skillnad bland eleverna på hur de förstår dig beroende på deras bakgrund? (ej modersmål)

Ex. diskussion kring smitning vid rattfylla

Vad gör du?

(Ex. självmord)

Hur gör du för att få med dig eleverna i undervisningen? De som kan men inte vill? Hur gör du för att få effekten att vara?

Berätta om när du verkligen lyckats?

När du trott du lyckats/skulle lyckas men visat sig vara helt felaktigt?

Trott du misslyckats men det sedan visat sig det ändå givit dem något?

Tror du din undervisning sett annorlunda ut om du haft en annan bakgrund?

Språk

Forskning visar att arbetarklassens språk är mer konkret, tydligare, man använder färre ord för att säga samma sak, är tydligare med vem som har makten och använder hot. Istället för hot använder medelklassen skuldbeläggande. Medelklassens språk är bättre lämpat för att förstå makronivåer och

strukturer medan arbetarklassen är bättre på en lokal nivå. Kan du känna igen dig själv, dina elever?
Vad gör du?

Hur ser du på grovt språk?

Något mer?